

N. Škrbić Alempijević: *Krivoputske poklade i senjski karnevali...* Senj. zb. 33, 377-404 (2006.)

NEVENA ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ

**KRIVOPUTSKE *POKLAD*E I SENJSKI *KARNEVAL*I:
Uključivanje Krivopućana u ophode s maskama**

Nevena Škrbić Alempijević
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR 10000 Zagreb

UDK: 398.332(497.5 Krivi Put)
394.25(497.5 Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2006-12-20

Na primjeru krivoputskih mačkaranih ophoda te senjskih zimskih i ljetnih karnevala autorica analizira kako se simboličko razgraničenje između stanovnika urbanoga središta i njihovih "ruralnih drugih" upisuje u ovu običajnu praksu. Istodobno pokazuje da se upravo u okviru gradskih karnevalskih zbivanja stvara novi prostor za ostvarivanje primorsko-bunjevačke običajne prakse. Uključivanje krivoputskog stanovništva u suvremene senjske ophode s maskama rasvjetljava na primjeru predstavljačkih oblika Grge Prpića Miškeca iz Gorice.

Ključne riječi: karneval, poklade, Senj, Krivi Put

Karnevali, zajednice, suprotnosti

Krivudajući Krivim Putem u potrazi za pričama o pokladnim zbivanjima u tom kraju, sedamdesetih godina bitno prorijeđenih, poput samog stanovništva koje je sigurniju egzistenciju tražilo u obližnjim urbanim središtima i dalje, uglavnom sam nailazila na izbljedjele fragmente sjećanja na *mačkare* zaogrnutе *kopertama*, na *Lucu* s košarom prepunom jaja i slanine, na rugalice namijenjene onima koji bi se drznuli zatvoriti vrata pred ovim prerušenim

posjetiteljima.¹ Sva su ta kazivanja bila praćena naracijama o životu u selima prepunim mladeži, smijuljenjem vlastitim dogodovštinama iz mladih dana i žalom za prošlošću, kako pokazuje i opis Luke Krmpotića *Brnde* iz Veljuna: *Sad isto negdar učine te mačkare, ali jako malo. Sad nema nikoga i teže ide. Nekad je bilo naroda pa ovim selima, to bi se mladost okupila. To nije nego za mlada čovjeka. Ja sam išo svake godine, i još jedanput ili dva puta otkad sam se oženio. Tamo šezdesetih sam presta. Ali do nedavno se išlo, dok je bilo dečki i cura po selima. Sad više nema nikoga, samo koji did i baba. Veselje i vrisak je to bilo, sad svud tišina.*

Istodobno, kroz tu su krivoputsku tišinu odozdo, s mora dopirali do nas zvuci vibrirajućeg i vrlo živog, sve brojnijeg i inventivnog, upakiranog u kulturno-turistički proizvod, a ipak saturnalijski iscerenog, Senjskog ljetnog karnevala. Moji su sugovornici krivoputske pokladne likove, koje su većinom ocrtavali kao uniformno uvijene u bjelinu, bez obzira na spol i dob sudionika, nerijetko kontrastirali sa senjskim *mačkarama*, nastojeći time svoje kazivanje začiniti većom raznolikošću. Tako, primjerice, na pitanje o inverziji spolova u Krivom Putu Mirko Prpić *Cungo* razgovor spontano skreće prema opisivanju prožetosti senjskoga načina života karnevalskim događanjima: *To se u Krivom Putu nisu* (prerušavali u suprotan spol, op. a.), *nije se to odražavalo dobro jer su to sve bile one iste bijele čipke i to, tako da to nije. U Senju toga ima, ima. Eto moga prijatelja, on se uvijek oblačio u žensku, stalno. Ima male noge, pa je moga nositi ženske cipele. (...) To je u Senju poznato, to svatko sudjeluje. U Senju je bilo poznato dosta da žena bolesna ostane u krevetu, muž ide na bal, ona se poslije obuče, s njim bude, zabavlja ga cilo večer, i dovede ga skoro negdje u ulicu i onda mu reče: "Ajde, idemo kući, biž kući."*

No, do kakvih nas dodatnih spoznaja o načinu življenja na Krivom Putu može dovesti analiza pokladnih događanja u lokalitetu koji se, premda prostorno blizak, poziva na drukčije povijesno i kulturno nasljeđe, u gradu u kojem se primorski Bunjevci definiraju kao "ruralni drugi"?² Tako upisana simbolička razlikovnost Krivopućana u odnosu na Senjane izražava se i u pokladnom kontekstu, pri čemu, oslobođena svakidašnjih obrazaca društveno prihvatljivoga ponašanja, poprima smjehovnu dimenziju. Nerijetko se primorskom Bunjevcu u diskursu senjskoga karnevala dodjeljuje identitet lakovjerne žrtve pokladnih vragolija razularene gradske mladeži, pri čemu on podsjeća na Držićeva Stanca izvrnutog šalama dubrovačkih pokladnih

¹ Višekratna terenska istraživanja vezana uz ovu temu obavila sam na području Krivoga Puta i u gradu Senju u razdoblju od 2003. do 2005. godine, u okviru znanstveno-istraživačkoga projekta "Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca".

² Usp. N. ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, 2003, 425-444.

ophodnika te, umjesto pomlađen, završava obrijan i postiden.³ Na taj motiv poznat iz hrvatske dramske umjetnosti podsjeća naracija o Peri, čovjeku iz senjske planinske okolice koji nasjeda na predstavljanje Senjanina spolno inverzno prerusenog u "Emiliju": "Kao maškara i Milo može postati Emilija... Bilo je već kasno doba kad je Emiliji prilično otežala glava pod maskom i kad su prijatelji počeli značajnim namigivanjem gurati Peru u daljnju fazu avanture s maškarom. Na njihov nagovor dugo joj je šaptao nešto, ona je samo povlađivala, a nakon toga ju je Pero onako otežalu s naporom premjestio iz krila na stolicu pokraj sebe i kroz vrevu zateturao prema izlazu. Bura, ona tipična senjska bura, donijela je te karnevalske noći sa sobom i snježnu mećavu. Uostalom, da je vani snijeg i bura, mnogi su u dvorani prvi put primijeti (sic!) po Perinom od vjetra i snijega zgrčenu licu...".⁴

U pokladnom se kontekstu nesputano progovara i o razlikama u kulturnoj praksi gradskoga stanovništva i njihovih susjeda u zaleđu te o zgodama do kojih dolazi pri dodirima predstavnika tih dviju zajednica, posebice pri doseljavanju Bunjevaca u urbanu sredinu. Tako se, primjerice, u pokladnim novinama *Senjskoj metli* iz 1939. godine *parona* Karla i *parona* Luce s pozicija "starih Senjkinja" parodijski osvrću na gradnju novih bunjevačkih vila u Sv. Martinu.⁵ Mentalna se granica koja odjeljuje ove dvije skupine u senjskim pokladnim napisima podcrtava grotesknim preuveličavanjem i okretanjem karnevaleskne kritičke oštrice prema onim osobinama koje Senjani pripisuju stereotipnoj slici Bunjevca, onoj koju s pozicija moći konstruiraju oni u gospodarskom i administrativnom središtu. Odnos "Senjanin" – "Bunjevac", "urbano" – "ruralno" u vicu je ocrtao *Senjanin iz svita* postavivši u opoziciju još dva pojma – *prašćevinu* kume Marije i zelje kuma Mile: "Imao Mile iz Šojatovog dolca (sic) u Senju vjenčanu kumu Mariju. Dolazeći u Senj sa tovarima drva i za nabavku živežnih namirnica, svraćao je više puta kumi Mariji, gdje je obično bio pozvan na objed. Da nebi bilo baš uvijek badava znao je u zimsko doba donijeti kumi Mariji po kilu, dvije zelja. Kuma Marija je skupala (sic.) to zelje i u istoga naravno stavila slanine, kobasic i suhog mesa. Kada bi kum Mile došao na objed i jeo, stalno bi hvalio svoje zelje, te kako je fino, te kako je dobro njegovo zelje. Nikada nebi spomenuo smok kume Marije, kojega je ova imala, jer je po tadanjim običajima kao svaka kućanica u zimi klala prasce. Kad je ovo kumi Mariji dodijalo, jednoga dana kada je opet kum Mile donio zelje, istoga samo skuha i malo začini a ne dodade svojega smoka.

³ M. DRŽIĆ, 1987, 275.

⁴ R. ZVRKO, 1963, 23-24.

⁵ Uredništvo *Senjske metle*, (1939¹) 1972, 28.

Jede kum Mile za objed ovo zelje, a kako mu se nikako ni dopalo, zapitkivaše kumu Mariju: ma jeli ovo moje zelje, te kako nije kao ono prvašnje. Kuma Marija nato čemu (sic): E moj kume tisi (sic) uvijek falil svoje zelje, kako je fino i lipo, a nikada nisi spominjal moje slanine, mesa i kobasic. Eto ti sad tvoje zelje pa ga se nažeri i vidi kako je samo dobro. Kum Mile nije više od tada donosio zelja, a niti je navraćao kumi Mariji."⁶

Takvo kontrastiranje identifikacijskih markera predstavlja stalno mjesto i u naracijama o pokladnim običajima Senja i njegove okolice. Senjska karnevalska praksa te ophodi s maskama po obližnjim planinskim selima u dostupnim etnografskim zapisima, a i u kazivanjima naših sugovornika na terenu opisivali su se kroz čitav niz dihotomija. Najčešće se ukazuje na one polarizacije kroz koje se urbani kulturni inventar odjeljuje od ruralnog. Tako se, primjerice, opisi elaboriranih balova pod maskama, *Nobelbala* i *Pudlbala*, te *Varošana* koji se vrte u ritmovima valcera, mazurke, polke i *štajera* sučeljavaju s kazivanjima o spontanom hvatanju u kolo na otvorenom, na *petunu* (betonu) pred crkvom u Podbilu;⁷ nastupi pjevača popularne glazbe i gradske limene glazbe stavljaju se u opoziciju naspram *pjesmama seljačkim*, *ojkanu* i ličkim napjevima izvođenim pri ophodima selima na području Krivoga Puta uz zvuke pokoje tamburice, harmonike ili *cintare* (usne harmonike);⁸ raskošna su ruha *domina*, *pajaca*, *vražica*, *bauta*, *gospode* i *gospa*, stalnih lica senjskih karnevala te pseudopovijesni kostimi, onaj trubadurski blagolagoljivoga karnevalskog *meštra* i krinolina njegove *kraljice*, u pripovijedanju oprečni šutljivim krivoputskim *mačkarama* umotanim u *šlingane* plahte, lica prekrivenog *miljerima* i sa štapovima u rukama, kojima su spremno odbijali znatiželjнике u pokušajima otkrivanja njihova identiteta.⁹ U naracijama senjskog i krivoputskog stanovništva o pokladnim zbivanjima unutar ove dvije zajednice često se uspostavlja polarizacija koju je hrvatski folklorist Ivan Lozica definirao kao glavnu razliku između gradskih i seoskih karnevala – *saturnalijska* komponenta, ona kritička i društveno osviještena, kontrastira se s *luperkalijskom*, magijskom.¹⁰ Dok se pri opisima gradskih predstavljačkih oblika pozornost često usmjerava na karnevalsku porugu kojom su obuhvaćeni društveni problemi na lokalnoj, nacionalnoj, ali i globalnoj razini (kao što je, primjerice, bio slučaj s pokladnom skupinom koja se 1999. godine svojim alegorijskim vozilom "Biondich-line" parodijski osvrnula na najave o

⁶ *Senjanin iz svita*, 1972, 55.

⁷ F. BAŠIĆ, 1972, 75; Jure Tomljanović *Ban*, Šolići.

⁸ S. SCHNEIDER, 2001, 21; Milan Krmpotić *Zekonja*; Eleonora Prpić *Lejina*, Veljun.

⁹ S. SCHNEIDER, 2001, 8-9, 19; Ante Krmpotić *Škobac*, Veljun.

¹⁰ I. LOZICA, 1997, 192-195.

uspostavljanju trajektne linije između Senja i Baške),¹¹ dotle se krivoputski ophodi i dalje nerijetko interpretiraju u svjetlu zazivanja plodnosti i odbijanja zla, kako pokazuje kazivanje Ante Krmpotića *Škopca* iz Veljuna: *A ulazili smo u svaku kuću, zovu te, odi vamo, reče, žito će bolje roditi i sve.*

Razgraničavanje sastavnica senjskih i krivoputskih karnevala kroz kategorije živoga i suvremenoga s jedne strane te prošlog i "zastarjelog" s druge djelomice proizlazi iz činjenice da se ti opisi uglavnom odnose na različite vremenske segmente. Pri sakupljanju građe o pokladnim običajima Krivoga Puta pretežito se susrećemo sa sjećanjima na takva događanja koja okvirno sežu od tridesetih do sedamdesetih godina 20. stoljeća, nakon čega su se ophodi *mačkara* u bjelini održavali samo sporadično, a zatim se potkraj toga desetljeća posve dokinuli. Uz to, kazivači redovito upućuju na starinu i kontinuitet krivoputskih pokladnih ophoda, percipirajući ih kao običaj koji su, netaknut ili neznatno izmijenjen, baštinili *od onih koji su tu bili prije od nas.*¹² Višestoljetna se tradicija često stavlja u prvi plan i pri definiranju senjskih karnevala: "Stoljećima se u Senju i okolnim mjestima svake subote u mjesecu siječnju i veljači održavaju vesele i temperamentne pučke zabave tzv. balovi, tj. maskirane zabave sa plesom pod motom *Mesopust biži ki će dobije nek i drži.*"¹³ No, naracije o senjskim karnevalima u prvom se redu vezuju uz današnje inačice, čiji je parodijski osvrt društveno još uvijek aktualan, koje su najsvježije u kolektivnom pamćenju zajednice te koje su, zahvaljujući brojnosti šarolikih maskiranih povorki iz raznih hrvatskih regija, a i inozemstva, kao i zastupljenosti u medijskom diskursu postale specifičnim kulturnim proizvodom na kojem grad Senj temelji svoj distinktivni identitet.

Nadalje, neke od opozicija uvriježenih u svijesti stanovnika Senja i njegove brdske okolice mogu se protumačiti različitim praksama opisivanja urbanoga te ruralnog kulturnog nasljeđa. Tako zapise o senjskim pokladnim običajima karakterizira neprestano isticanje njihove povijesnosti: već se njihovi rani spomeni u djelu *Die Ehre des Hertzogthums Crain* Johanna Weicharda Valvasora datiraju u točno određene godine, od 1658. do 1663.¹⁴ Ispisivanjem senjske pokladne povijesti ispisivala se povijest senjske svakodnevice općenito: mijene koje ova kulturna praksa doživljava prikazivane su u priložima tiskanim u brojnim gradskim pokladnim novinama (primjerice, *Vragoder*, *Pokladna rašpa*, *Tovarni list*, *Uštipci*,

¹¹ S. SCHNEIDER, 2001, 34.

¹² Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun; usp. A. Vlatković, 2005, 333-338.

¹³ B. LJUBOVIĆ, 2004, s. p.

¹⁴ A. GLAVIČIĆ, 1972, 72-73; J. W. VALVASOR, 1689, 88; *ibid.*, 1970, 87.

Labura, Metlica, Metla i škavacera i sl.), koje prate pokladna zbivanja sve od 1875. godine.¹⁵ Konkretna politička i društvena previranja tematizirala su se, oslobođena općeprihvaćenih društvenih restrikcija, upravo u pokladnom kontekstu: tako se izvođenje hrvatskog kola na karnevalskom balu gimnastičkoga društva "Sokol" može shvatiti kao komentar građanstva na poziciju Hrvatske unutar Austro-Ugarske.¹⁶ Da senjska pokladna zbivanja nedvojbeno predstavljaju dio gradske službene povijesti govori i činjenica da je na Trgu Cilnica 1975. godine Senjsko muzejsko društvo postavilo "spomenik u slavu senjskog humora i izlaženja pokladnih (mesopustnih) novina".¹⁷

S druge strane, pismu etnografa koji su bilježili podatke o tradicijskom načinu življenja na Krivom Putu često je svojstvena ahistoričnost, smještanje priče o "narodnom blagu" u bezvremenski, nerijetko idealizirani okvir. Takav je, primjerice, slučaj s poglavljem "Način života, narodna vjerovanja i običaji" u knjizi *Bunjevci* Rikarda Pavelića. Pri opisu poklada na nerazmrsiv se način isprepliću podatci koji se odnose na aktualnu kulturnu praksu te one naracije i postupci koje su održavali "prvi Bunjevci, kad su došli u ove krajeve 1605. godine".¹⁸ Izostanak jasnijeg bilježenja dijakronije tradicijskih pojava primjetan je i u podacima prikupljenim na temelju Upitnice Etnološkog atlasa za lokalitet Krivi Put, pri čemu se o pokladama govori u prezentu: "Zovu se mačkare. (...) U djeda se prurušavaju, u cigane, medvjeda."¹⁹ Pritom je nemoguće ocijeniti je li riječ o pojavama koja su se u trenutku istraživanja još prakticirale ili se tom figurom izriču prošle radnje, svojevrsno "nepromjenjivo" stanje narodne kulture. Ovom je etnografskom

¹⁵ A. GLAVIČIĆ, 1972, 3; B. LJUBOVIĆ, 2004, s. p.

¹⁶ Uredništvo *Narodnih novina* 1893, 1972, 76.

¹⁷ A. GLAVIČIĆ, 1996, 356.

¹⁸ R. PAVELIĆ, 1973, 183-184. Za detaljniji kritički osvrt na knjigu R. Pavelića, kojim se u prvom redu analizira manjkavost u preciznijem prostornom lociranju podataka (naime, na osnovi iskaza dviju kazivačica autor donosi prikaz triju područja: Krmpota, Krivog Puta i Krasna), usp. A. VLATKOVIĆ, 2005, 319, 338.

¹⁹ Fd 241. Neodređenost razdoblja na koje se podatak odnosi znatno je uvjetovana načinom postavljanja pitanja u Upitnici Etnološkog atlasa – ona su također formulirana u prezentu. Takvi vremenska nepreciznost proizlazi iz drukčijega fokusa istraživača u okviru Etnološkoga atlasa Jugoslavije, projekta kojim je šezdesetih i sedamdesetih godina prikupljana građa o elementima tradicijske kulture u približno 3100 lokaliteta diljem tadašnje Jugoslavije i među južnoslavenskim manjinama izvan njezinih granica. Cilj etnološke kartografije, naime, nije pružiti holistički prikaz pojedine teme; ova tehnika svjesno podatak pretvara u grafički simbol koji se upisuje u slijepu etnografsku kartu. "Na taj način etnološke karte služe svom glavnom cilju, da budu... pregledno i pouzdano pomagalo kod rekonstrukcije povijesti tradicionalne kulture i etničkog razvitka nekoga naroda i kod otkrivanja specifičnosti te povijesti." (B. BRATANIĆ, 1959, 11-12)

diskursu također svojstveno prikazivanje kulture posredstvom kategorije uniformnoga "naroda", koji pasivno s koljena na koljeno prenosi tradiciju prihvaćenu još od "prvih Bunjevaca", za razliku od prikaza senjskih poklada koji su vrlo individualizirani, kako pokazuje i bilješka iz pokladnoga tiska o Senjaninu Juri klesaru, koji je "u prvanje vrime... najviše pantomime po gradu delal".²⁰

Konačno, uzrok postavljanju senjskih i krivoputskih pokladnih običaja u opoziciju je i bitna razlika koju te pojave igraju pri određivanju kulturnoga identiteta njihovih nositelja. Senjski je karneval, posebice onaj ljetni, postao bitnim markerom pri samoidentifikaciji zajednice i njezinu predstavljanju vanjskim promatračima. Spominje se u gotovo svakoj turističkoj brošuri kojoj je cilj promovirati Senj kao grad bogatoga kulturnog nasljeđa i dinamične kulture svakodnevce: "Pored Dubrovnika nema kod nas grada, kojega bi prošlost, spomenici i kulturne tradicije bile tako važne za povijest hrvatskoga naroda, kao što je to grad Senj. Senj je grad zanimljiv i važan po svojoj velikoj starini, slavnoj povijesti, starinskim spomenicima, jakoj kulturnoj tradiciji i osobitom životu. (...) Nećete moći zaobići njegovu sadašnjost osobito SENJSKI LJETNI KARNEVAL u kolovozu i morat ćete ostati nekoliko dana da biste se okupali, nauživali svježeg zraka uz obilje sunca, pa tek onda krenuli u obilazak prema najbližim odredištima."²¹

Diferencijacija pokladnih običaja Senja i njegove okolice u sebi uključuje i vrijednosni sud: gradska se karnevalska praksa pritom postavlja kao "etablirana" i "dominantna" u odnosu na onu ruralnu. Takvu su interpretaciju vlastite kulture, proizvedenu u gospodarskom i društvenom središtu regije, uslijed diskontinuiteta održavanja i neprepoznatljivosti njihove prakse u odnosu na maskirane povorke koje ophode širom primorskom regijom, u velikoj mjeri preuzeli i žitelji Krivoga Puta: *A mačkare su vam...zapravo prave mačkare su vam bile u Senju. Senjani su imali svoje prave mačkare, oni su se spremali u opremu i tako. Mi smo ovdje na selu imali po seoski, mačkare su bile jednostavne...išla je pretežno omladina, nas desetak, ako ima netko ko zna harmoniku svirat il' usna harmonika. (...) Pazite, Senj ima jednu veliku tradiciju, jedan bal, di vi to ne možete doživjeti, to je bilo nešto zašto je živio grad. (...) To je bila jedna čar, jedna sloboda bila, di ste vi mogli nekoga zafrkavati i tako dalje. Sve vam je tu bilo...sve je bilo.*²²

²⁰ F. BAŠIĆ, 1972, 75.

²¹ www.tz-senj.hr/Hr/Senj_Senj.htm, zadnje pregledano 19. studenoga 2006.

²² Jure Tomljanović *Ban*, Šolići.

Pokladni običaji kao sredstvo kohezije zajednice

No, senjski i krivoputski pokladni običaji ipak imaju i bitnih dodirnih točaka. One se ne svode isključivo na rekvizite, postupke i tehnike maskiranja svojstvene većini hrvatskih pokladnih inačica, pa time i karneveskom inventaru na senjskom području: u takve se sastavnice, primjerice, ubrajaju posipanje pepelom, podizanje buke, sviranje na raštanim glazbalima, izvođenje pjesama lascivnoga sadržaja, groteskno prerusavanje pri kojemu u prvi plan dolazi predimenzionirana tjelesnost, inverzija spolova – prerusavanje pojedinaca ili čitave skupine u pripadnike suprotnoga spola itd. Ophodima krivoputskih *mačkara* te uključivanju u senjske zimske balove i rasplesanu ljetnu povorku zajedničko je i to što ih stanovnici toga kraja u pravilu prikazuju kao događanje oko kojeg se okupljaju svi oni koji se osjećaju pripadnicima dotične zajednice, bilo da su nastanjeni u lokalitetu ili su emigrirali, te koje ima važnu ulogu u samoidentifikaciji njezinih članova. Drugim riječima, pokladne običaje njihovi nositelji poimaju kao sredstvo kohezije zajednice.

Usporedo sa sve većom pozornošću koju mediji, predstavnici raznovrsnih karnevalskih udruga i folklornih festivala u posljednjih desetak godina posvećuju senjskim mesopusnim običajima, posebice Senjskom ljetnom karnevalu, *maškare* se sve izrazitije kristaliziraju kao prepoznatljivi simbol lokalnoga identiteta među samim stanovnicima Senja. Tako je njihovo sudjelovanje u pokladnim zbivanjima postalo svojevrsnom moralnom obvezom, dokazom naklonosti i povezanosti s mjestom i s ostalim mještanima. Osim žitelja danas nastanjenih u gradu, u ophode pod maskama uključuju se i iseljeni Senjani, koji s tom nakanom dolaze iz Rijeke, Zagreba itd. pa time zaključci zimskog i ljetnog karnevala postaju istaknutim danima u lokalnom kalendaru pri kojima se zajednica sastaje, o čemu govore i novinski prikazi karnevalskih ludorija: "Senjani tvrde da se pravi vjerni sinovi njihova grada poznaju po tome što i kad napuste Senj pa presele u drugo mjesto, ne propuštaju priliku a da ne dođu u Senj, makar samo na jedan februarski bal. Možda u tome malo i pretjeruju, ali činjenica je da su te subote popodne dva autobusa redovne linije stigla do grada pod Nehajem puna putnika a dalje nastavili gotovo prazni. To su došli Senjani koji žive u Rijeci i okolnim mjestima a među njima neki čak iz Zagreba."²³ To je svojstvo senjskog karnevala, iznoseći povijesni pregled nastanka i mijena ove manifestacije, konkretnim individualnim primjerima potkrijepila etnologinja Sanja Schneider: "Tako primjerice gđa. Karabaić, rodnom iz Senja, svake godine dolazi iz inozemstva da bi sudjelovala na Karnevalu pa je postala svojevrsnim simbolom Ljetnog karnevala. 1997.

²³ R. ZVRKO, 1963, 23.

izrađen je plakat s njezinim likom za 26. Međunarodni senjski ljetni karneval."²⁴ No, senjski se karneval poimao kao vrijeme iskazivanja veze emigranata s rodnom krajem i prije negoli su suvremene pokladne inačice postavljene na pijedestal vrijedne kulturne baštine, pa i prije samoga pokretanja ljetnih karnevalskih zbivanja. O tome svjedoče šaljivi napisi objavljivani u pokladnom tisku koje su iseljeni Senjani, u nemogućnosti boravljenja u rodnome mjestu u zimsko karnevalsko doba, upućivali svojim sugrađanima, doprinoseći barem na taj način gradskim pokladnim ludorijama. Takav primjer predstavlja parodijska pjesmica naslovljena "Senjani iz svita – onima u Senj", koju su članovi Senjske lože iz Zagreba uputili uredništvu pokladnih novina *Metla i škavacera* 1930. godine:

"Poštovani uredniče, dragi,
Lipa fala Vam za lanjske glase;
Metnine nam vo pismo u 'Metlu'
Nek i za nas trun u Senju zna se.
Rado mi bi danas doli došli,
Da nam bude tamo lipše svima.
Ma ča ćete, kad vam zeleznice
Jos do doli, do dandanas nima! (...)
Sad imamo ovdje 'Senjsku ložu',
Ne za šulac i za bedastoće,
Pa uz litru sitimo se uvijek
Na sve Vaše fufinje i floće. (...)
Mi ćemo se od sad za Vas starat
Golubi će padat Van u usta,
Strpite se samo lipo, mirno
Do drugoga jopet – Mesopusta".²⁵

Sličnu su funkciju u razdoblju njihova intenzivnog održavanja, do prije četrdesetak godina,²⁶ na razini krivoputske zajednice igrali zimski pokladni ophodi skupina prurušenih u bjelinu. Tako je pri ophodima selima Krivog Puta nepisano pravilo bilo da se višednevnim ophodom obuhvate sva domaćinstva na tom području, izuzev onih koje je nedavno pogodila smrt ili teška bolest ukućanina.²⁷ Stanovnici Krivoga Puta određivali su se kao pripadnici svoje

²⁴ S. SCHNEIDER, 2001, 28.

²⁵ Senjska loža u Zagrebu, 1972, 14.

²⁶ A. VLATKOVIĆ, 2005, 337.

²⁷ Fd 241; A. VLATKOVIĆ, 2005, 335; Ivan Krmpotić *Šoparin*, Šojatski Dolac, zaselak Škopci.

zajednice sudjelujući na različite načine u pokladnim događanjima, bilo kao član prerusene skupine, bilo kao sudionik u pripremama i pripravljanju gozbe, bilo kao domaćini koji su bili dužni pogostiti *mačkare*. Tako su oni koji bi odbili gostoprimstvo prerusenim ophodnicima, osim nepodopštinama maskiranih ophodnika, simbolički bili kažnjavani i od čitave zajednice, naracijama koje su o njima prenosile nakon završetka pokladnoga razdoblja te njihovim umanjenim ugledom u očima suseljana.

Jedan od načina isertavanja simboličkih granica zajednice predstavljao je i odabir prostora obuhvaćenog pokladnim ophodom: *sva ta naša sela krivoputska obiđi obavezno, i to je tako grupa iz svakog našeg zaselka išla i činila, a onda drugdi ako pristignu*.²⁸ S krivoputskog su se područja maskirane skupine nerijetko upućivale i u druge lokalitete nastanjene primorskim Bunjevcima: u Vratnik, u Senjsku Dragu, u Melnice itd. O činjenici da sama blizina nije bila jedini, ili barem ne presudni čimbenik pri određivanju prostora ophoda svjedoče kazivanja o rjeđem upućivanju u obližnja pravoslavna sela Prokike i Ritavac te o fizičkim sukobima do kojih bi povremeno pritom dolazilo između *mačkara* i mještana, njihovih etničkih i vjerskih "drugih".

Važnost ophoda s maskama pri iskazivanju pripadnosti krivoputskoj zajednici, odnosno samoidentifikaciji njezinih pripadnika, iščitava se i iz podataka o boravku iseljenih Krivopučana u rodnim selima upravo tijekom vikenda u pokladnom razdoblju, kako bi aktivnim sudjelovanjem u tim običajima pokazali *da nisu zaboravili odakle su: Jer to se radilo okolo. Po Slavoniji smo delali, otac moj, ja nisam, ja sam ovdje po Rijeci. I cure su išle, dolje u Senju je bila tvornica "Neda" pa su radile. Onda dođi obavezno priko tih pokladnih vikenda ovdje. Onda su išle, kako veli, u mačkare*.²⁹

Međutim, uslijed intenzivne depopulacije Krivoga Puta u posljednjih četrdeset godina pokladni su se ophodi *mačkara* u bjelini održavali sve rjeđe, dok se danas mogu zabilježiti samo u naracijama starijeg stanovništva još uvijek naseljenog na tom području. Do nove egzistencije krivoputske pokladne prakse dolazi nedavnom inicijativom učiteljice iz lokalne škole, pri čemu je ulogu maskiranih ophodnika danas preuzela šaćica djece u okviru svojih izvanškolskih aktivnosti: *Sad mi dicu tu mačkaramo, učiteljica ode sa dicom, onda dica dođu, a narod prizadovoljan, onda daje dici novce, jaja, svašta, ajd. Kaže "To je sretna godina, došle mačkare u kuću"*.³⁰

²⁸ Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun.

²⁹ Ivan Krmpotić *Bokulić*, Veljun.

³⁰ Mara Tomljanović, Krivi Put.

Sl. 1. Ophod alanarskih *mačkara* senjskim ulicama sedamdesetih godina 20. stoljeća; iz foto-albuma Vladimira Biondića *Dujanova* iz Alana

Ipak, takvi ophodi više ne služe kao sredstvo kohezije odraslih žitelja Krivoga Puta, niti potiču iseljeno stanovništvo na privremeni boravak u rodnom kraju poradi uključenja u te običaje. Stoga u promijenjenim okolnostima i u drugim sredinama bunjevačko stanovništvo s Krivoga Puta nalazi nove načine uključivanja u ophode s maskama. Pritom distinktivne sastavnice nekadašnjih krivoputskih ophoda pod maskama prenose i uklapaju u ophode u mjestima sadašnjeg obitavanja, posebice u slučajevima kad su u određenom lokalitetu koncentrirani u većem broju u pojedinim gradskim četvrtima. Takav primjer predstavljaju dječji ophodi u Senju: unuka Krivopućanina Mirka Prpića *Cunge*, koja od rođenja živi u Senju, pri pokladnom obilasku susjednih kućanstava nerijetko preuzima ulogu *Luce*, zadužene za prikupljanje darova i nošenje košare pune poklonjenih delicija od kuće do kuće.³¹ Taj lik, kojeg su na Krivom Putu mogli utjelovljivati pripadnici obaju spolova, ranije nije bio zastupljen u senjskom pokladnom inventaru, a o *Lucinim* zadaćama i načinu ophođenja

³¹ A. VLATKOVIĆ, 2005, 338; Mirko Prpić *Cungo*, Senj.

djevojčica i njezini vršnjaci doznali su iz pripovijedanja Mirka Prpića. Na taj način i pokladni običaji nove sredine, osim što služe kao način interakcije doseljena sa zatečenim stanovništvom, također otvaraju prostor za iskazivanje još žive veze s krivoputskom zajednicom, neumanjene fizičkom odsutnošću njezinih članova.

No, usporedo sa sve rjeđim održavanjem ophoda s maskama u planinskoj okolini, senjski karnevali postaju središtem oko kojeg se u sve većoj mjeri okuplja i stanovništvo još uvijek nastanjeno u gradskom zaleđu (sl. 1). Stoga ću u daljnjem tekstu, ukazujući na glavne sastavnice ophoda s maskama, s posebnim osvrtom na načine uključivanja Krivopučana u njih, ravnopravno prikazati pokladne običaje krivoputskoga područja od tridesetih do sedamdesetih godina 20. stoljeća te senjska karnevalska zbivanja, kako ona o kojima piše još Valvasor, tako i suvremena, kao noviji prostor za ostvarivanje primorsko-bunjevačke običajne prakse. U poglavljima koja slijede iznijet ću prikaz ovih triju pokladnih inačica, krivoputskih ophoda, senjskih zimskih te ljetnih karnevala. Ova su zbivanja već bila temom etnoloških i folklorističkih znanstvenih i stručnih istraživanja i članaka pa se stoga neću usredotočiti na detaljne opise tehnika prerusavanja, stalnih likova, rekvizita, postupaka i tumačenja vezane uz ove običaje. U obzor mojega istraživanja ušli su u prvom redu nositelji običajne prakse, pojedinci, neformalne skupine, udruženja i organizacije (domaće i međunarodne) koji ova pokladna zbivanja izvode i čine ih neponovljivim izričajem vlastita kulturna identiteta.

*Tko je sve činio krivoputske pokladne ophode?*³²

Zašivene *koperte*, marame prebačene preko pleća, *miljeri* ili *mrežice*, rupičasti vez kojim se zakrivalo lice, šubare ili šeširi, pokoji stari kožuh, vrpce izrađene od krep-papira, nekoliko poteza ugljenom po licu i štap za rastjerivanje pasa razdraženih bukom, a i znatiželjnika koji bi na silu nastojali odgonetnuti tko se krije pod bjelinom – ta je oprema bila dostatna da se zbaci svakidašnji identitet Krivopučana i privremeno usvoji onaj *mačcarski*, transgresivni i liminalni. Naime, preobrazba je podrazumijevala usvajanje drukčijih normi ponašanja, bitno različitog, nerijetko i devijantnoga moralnog koda: *Ne mo'š se ti sa mačkarama pravdat, sa mačkarama nema suda. Mo'š ga*

³² Za vrlo podroban prikaz smještanja pokladnoga razdoblja unutar krivoputskog godišnjeg ciklusa običaja, tehnika pokladnoga prerusavanja, ponašanja ophodnika pri obilasku kućanstava, zatim specifičnih rekvizita i postupaka, poput izrade pokladne lutke i paljenja vatri, te jela koja su se spravljala u to doba usp. A. VLATKOVIĆ, 2005, 333-338.

*ubit maskiran. Ne može ti ni policija ni niš'. Niko ništa.*³³ Za takvim je fiktivnim identitetom tijekom vikenda u pokladnom razdoblju, a naročito intenzivno zadnje subote pred Pepelnicu, posezala grupica mladeži iz svakog zaselka na Krivom Putu.³⁴ U ophod su se, otkada seže sjećanje kazivača, uključivali pripadnici obaju spolova koji još nisu stupili u brak, rjeđe netom oženjeni muškarci, a mlade udane žene samo sporadično. Ovakvi su obilasci selima do konca sedamdesetih godina, dakle u čitavu razdoblju njihova intenzivna održavanja, bili namijenjeni samo odraslima. Tek posljednjih godina, četrdesetak godina nakon što su *mačkare* u bjelini prestale obilaziti Krivim Putem, ovim su krajem krenule povorke koje su činili učenici krivoputske osnovne škole.

Družinu bijelih *mačkara* obično je činilo petero do desetero *mačkara*, dok se iz većih sela, poput Veljuna, upućivala i skupina od dvadesetero ophodnika.³⁵ Članovi maskiranih skupina pretežito su bili uniformno odjeveni, bez obzira na njihovu rodnu pripadnost; istovjetni se karnevalski odjevni kod odnosio i na svirače koji su se uključivali u ophod. Unutar skupine uglavnom se isticala jedino *Luca*, koju se moglo razaznati po košari u koju su domaćini prurušenim posjetiteljima trpali jaja, kobasice, sir, slaninu, rjeđe i novce, te po nešto drukčijem načinu ponašanja: taj lik nije plesao u kućanstvima niti se upuštao u lascivne šale s neudanim članicama obitelji, već je domaćinima najavljuvao zaključak boravka *mačkara* u njihovu domu neizostavnim: *Dajte Luci što vam je pri ruci.*³⁶ Stoga se za tu ulogu uglavnom odabirala osoba, muškarac ili žena, jače fizičke konstitucije, kako bi lakše mogla ponijeti svoj teret, te koja nema sklonosti plesu.³⁷

Uz krivoputske *mačkare*, jednako važnu sastavnicu pokladne interakcije činili su domaćini čija su kućanstva ophodnici obilazili. Njihova uloga pri ovom teatralnoj običajnoj praksi nije bila nimalo način onoj pasivnoj poziciji "publike" pri klasičnim predstavama institucionalnoga kazališta. Oni su dočekivali maskirane skupine u svojim domovima, pekli *frite* i slične jestvine, darivali ophodnike, priključivali im se u pjesmama, naručivali određene plesne izvedbe, vodili s njima šaljive dijaloge, poticali ih na lascivne postupke, u nekim slučajevima i sami nastojeći taktilno otkriti kojega je spola njihova *Luca*. Iskazivanje gostoprimstva *mačkarama*, kao i toleriranje njihovih nepodopština

³³ Ante Krmpotić *Škobac*, Veljun.

³⁴ Fd 241.

³⁵ A. VLATKOVIĆ, 2005, 335; Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun.

³⁶ Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun, Eleonora Prpić *Lejina*, Veljun.

³⁷ Ivan Krmpotić *Bokulić*, Veljun; Eleonora Prpić *Lejina*, Veljun; Grgo Prpić *Miškec*, Gorica.

(razbacivanja pepela po kući, razmještanja namještaja, dobacivanja seksualnih aluzija članicama kućanstva, fingiranje koitusa i sl.) doprinosilo je položaju koji dotična obitelj zauzima unutar zajednice. Posebno dobrim domaćicama nastojale su se pokazati mlade nevjeste koje su brak sklopile nakon prošlogodišnjih poklada.³⁸ Bogato gošćenje moglo se očekivati i u onim domovima u kojima je bilo cura u dobi za udaju – na taj su način njezini ukućani davali do znanja potencijalnim proscima da je riječ o *dobroj partiji*.³⁹ S druge strane, obitelji koje bi odbile *mačkarama* otvoriti vrata svojega doma postale bi žrtvom pokladnih nepodopština: ophodnici su ih simbolički kažnjavali pjevanjem podrugljivih pjesmica, poput: *Što si, mala, zatvorila vrata, oli nemaš na krevetu plata*, podizanjem buke, pravljenjem nereda u dvorištu, sakrivanjem imovine ili barikadiraanjem ulaznih vrata izvana.⁴⁰

No, ophode maskiranih skupina Krivim Putem omogućavali su i svi oni nemaskirani sudionici koji su *mačkarama* iz svoga sela pomagali u pripremama, izrađujući, prikupljajući ili uređujući njihovu odjeću, uređujući ih i opremajući za put, kao i u spravljanju završne gozbe. Koliko su pri izvedbi pokladnih događanja bili značajni i ti "zakulisni" pojedinci govori i činjenica da se nekih od njih sjećaju njihovi suseljani upravo po vremenu i trudu koje su ulagali pomažući mladima da se što primjerenije pripreme za svoj *mačkarani* pohod krajem: *Bila je tu jedna žena koja ih je najbolje (mačkare, op. a.) znala oblačit. Svake godine, dok je mogla, ona nji mačkarala, sve, njima je spremala, navlačila robu... nje više nema, ona je sve mačkare pripremala, da budu lipe mačkare, da ne budu ružne. Uvik je znala najbolje kako namazat po licu s ugljenom, ugljen ovaj od vatre uzmi i namaži. Bez nje nije bilo ništa.*⁴¹

*Senjski zimski karnevali i njihovi nositelji*⁴²

"In der so genannten Faßnacht treiben sie allerlen Mummern und Affenspiel so nur immer zu erdencken sehn mögen. Am Aschermittwoch legen sie ebenfalls ungewöhnliche seltsame Kleider an und bestreichen das Angesicht ganz Schwarz mit Guß von Pfannen Kesseln und laufen also alenthalben auf die Gassen vor ihre Häuser heraus ziehen daselbst die Glocken und begehren daß

³⁸ Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun.

³⁹ Eleonora Prpić *Lejina*, Veljun.

⁴⁰ Ante Krmpotić *Škobac*, Veljun; Ivan Krmpotić *Šoparin*, Šojatski Dolac, zaselak Škopci; Luka Krmpotić *Brnde*, Veljun; Grgo Prpić *Miškec*, Gorica.

⁴¹ Mile Popić, Mrzli Dol, zaselak Popići; usp. A. Vlatković, 2005, 333.

⁴² Sastavnice senjskoga zimskog karnevala podrobno su prikazivane u više radova u *Senjskoj smišnoj kronici: godišnjaku za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, u izdanju Senjskoga muzejskog društva: usp. F. BAŠIĆ, 1972, 75; A. GLAVIČIĆ, 1972, 72-74.

man ihnen Meel Baumoel Brot und Wein bringen solle. Wann danndieser verummten Leute sich eine genugsame Anzahl gesammelt hat machen sie auf dem Platz oder öffentlicher Strassen ein Feuer kneten aus Wasser und Mehl einen Kuchen rösten und braten setzen sich dann fressen saufen und treibenüberaus lächerliche Händl und betrauern absonderlich dabey deebß Bacchi Tod."⁴³ ("U takozvanoj posnoj noći izvode svakojake maškarade i igraju se kao šimije kako se samo zamisliti može. I na Pepelnicu obuku neobično čudne haljine i čađom s pinjata i kotlova izmažu obraze da je sasvim crn, pa trče posvuda ulicama ispred kuća, potežu zvona i traže da im donesu brašna, ulja, kruha i vina. Kad se skupi dovoljan broj tih namaškaranih ljudi, načine na placi ili otvorenim ulicama oganj, od vode i brašna zamijese tijesto, prže ga i peku, pa tada posjedaju, jedu i piju i izvode neobično smiješne stvari, a pri tom osobito oplakuju Bakhovu smrt.")⁴⁴ Tim je riječima Johann Weichard Valvasor u svojoj knjizi *Die Ehre des Hertzogthums Crain* prikazao senjske pokladne običaje, u kojima je imao prilike i sam sudjelovati više godina uzastopce, koncem pedesetih i početkom šezdesetih godina 17. stoljeća, kada je kao austrijski časnik boravio u tom gradu. Prema autorovu tumačenju, karnevalsku je povorku činila gradska mladež, s time da Valvasor ne određuje njihovu rodnu pripadnost pa ne možemo zaključiti jesu li se ophodu imale pravo priključiti i djevojke. Uz ove aktivnosti odraslih, Valvasor izdvaja i specifičan dječji angažman u pokladnom razdoblju i neposredno nakon njega, uprizorenja "ratova" između različitih gradskih četvrti. Autorov opis senjskih poklada usmjeren je u prvom redu na prerušene pojedince pa ne saznajemo mnogo o komunikaciji maskiranih skupina s njihovim nemaskiranim sugrađanima. Ipak, Valvasor spominje darivanje brašnom i drugim namirnicama, iz čega se može iščitati da ophodom nije bila obuhvaćena samo javna sfera, već su se postupci i želje maškara odnosile i na pojedinačna kućanstva, na što su im domaćini uzvraćali nagradom.

Više o interakciji prerušenih ophodnika i svih onih nemaskiranih sudionika koji su na različite načine pridonosili održavanju senjskih pokladnih zbivanja doznajemo iz kasnijih etnografskih zapisa. Senjske predstavljačke oblike koji su se ostvarivali dijalogom između ovih dviju strana opisivao je, primjerice, folklorist i književnik Nikola Bonifačić Rožin. Taj istraživač prikazuje odnose domaćina i njihovih prerušenih gostiju, pri čemu naznačava da se *mačkare*, za razliku od krivoputskih skupina, koje su znale i batinama kazniti preznatiželjne promatrače, nisu trudile posve prikriti svoj identitet,

⁴³ J. W. VALVASOR, 1689, 88.

⁴⁴ J. W. VALVASOR, 1970, 87; preveo Z. Sušić.

budući da su se upućivale susjedima i prijateljima koji su ih poznavali i očekivali: "Poznate mačkare bi dolazile u večer u kuću, pa bi ih domaćini ponudili sa fritami i vinom."⁴⁵ Uz to, prikaz Bonifačića Rožina donosi drukčiju perspektivu u odnosu na uvriježeni istraživački fokus na same prerusene ophodnike, pri čemu se nerijetko zanemaruje širi kontekst unutar kojih se ophod ostvaruje i odjeci pokladnih zbivanja na svakodnevicu zajednice. Prolaz maskirane povorke gradskim ulicama, naime, ovaj autor opisuje iz perspektive kritički raspoloženih nemaskiranih promatrača: "Na utorak, zadnji dan Mesopusta su delali maškare, a stariji su govorili 'mačkare'. Su obučeni u razna odijela, muško u žensko, a žensko u muško. I onda su se rugali ljudi ki gledaju sa strane, kad bi ka mačkara došla ružno obučena na korzo: – Gle ovu mačkaru: Kiklja gori, kiklja doli, kiklja ne će da govori."⁴⁶

Za razliku od etnografskih prikaza krivoputskih *mačkara*, koji su pretežito depersonalizirani i anonimni, zamijenjeni općeprimjenjivom formulom "naroda",⁴⁷ pri opisima senjskih zimskih pokladnih događanja češće se u prvi plan stavlja uloga pojedinih društveno angažiranih pojedinaca i gradskih udruga. Tako se, primjerice, u pokladnom tisku s konca 19. stoljeća invencija "Corsa" (šetnje građana prerusenih uglavnom u pseudopovijesne kostime središnjim trgom), odnosno njegov prijenos iz obližnjih karnevalskih središta Rijeke i Trsta u Senj, pripisuje skupini utjecajne i imućne mlade gospode. U članku se također naznačuju načini uključivanja pripadnika "iz svih slojeva" u tu vrstu pokladne zabave (primjerice, nabacivanjem konfetima i slasticama), a ističe se i uloga općinstva u poticanju i promicanju novih kulturnih praksi, koja se tumači kao presudna za njihovo daljnje održavanje: "Na pokladni utorak iznenadila nas je ugodna novost 'Corso' u posljednji čas prije podneva dogovorila se nekolicina, da prirede improvizirani korso (sic!), koji je u istinu uspio. U 4 sata po podne dovezlo se 9 kočija na obalu gdje se po običaju sabrala nepregledna množina svijeta iz svih slojeva. U povorci sudjelovahu obitelji ovdašnjih veletrgovaca Olivierija i Paškića, činovnika tvornice duhana i više druge mlade gospode i nekoliko gosti iz Brinja. Nabacivanje sa confetima, raznolikim bombonima, smokvama i naranžama bilo je vrlo živahno, tako da pod konac upravo žestoko, a poznavaoocu tršćanske riječi i zagrebačkog 'Corsa' tvrde, da i senjski živahnošću i vatrom u svom malenom opsegu nije zaostao. Obćinstvo je novu zamisao corsa sa simpatijom prihvatilo, tako da bi se na godinu uz pripreme moglo postati Corso za čitavo Primorje i Krajinu."⁴⁸

⁴⁵ N. BONIFAČIĆ ROŽIĆ, 1954, 29.

⁴⁶ N. BONIFAČIĆ ROŽIĆ, 1954, 28.

⁴⁷ Usp. R. PAVELIĆ, 1973, 183-184.

⁴⁸ Uredništvo *Narodnih novina* 1893, 1972, 76.

Pokladni kontekst u kojem se izrazito zrcalila svakidašnja društvena gradska stratifikacija su balovi pod maskama. Postojala je, naime, podjela na tzv. *nobelbale*, plesne večeri namijenjene isključivo senjskim uglednicima pa su se na njima pojavljivale "samo ne familije ke bidu bile pozvane", te na *pudlbale* ili *publike*, o kojima su se obavijesti postavljale po čitavom gradu pa je "na njih mogao svaki doći".⁴⁹ Organizacija pokladnih balova predstavljala je jednu od zadaća istaknutijih gradskih društava. Tako su godine 1893. održana tri takva plesa, od kojih su za prvi bila zaslužna senjska obrtnička udruženja, drugi je održalo gimnastičko društvo "Sokol", i to s dobrotvornom namjenom, budući da su tom prigodom prikupljana sredstva za izgradnju nove bolnice; konačno, zaključni je ples održan na pokladni ponedjeljak "priredio odbor mlade gospode imenom 'Zvonimirci', a okupio je članove nižega i srednjega staleža."⁵⁰ Slične su balove na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće priređivali također Glazbeno društvo, Zadruga "Uskok", udruženje gimnazijalaca i sl.⁵¹

Uz to, u popularnim prikazima senjskoga zimskog karnevala u prvi se plan nerijetko stavlja uloga pojedinaca – nositelja senjske karnevalesknosti. Tako se, primjerice, u mesopusnoj kronici donose crtice iz života Nacia, glasovitog gradskog šaljivdžije bez čijeg je angažmana senjski karneval u razdoblju između dva svjetska rata bio nezamisliv: "Bil van je pravi Senjanin iz fine familije. (...) Znalo ga je iz Senja nestat po leto i više dan. (...) Vajik je to bila senzacija kad bi se Nacio vratio iz svita. Sićan se da su mu znali govorit: 'Ala, skini kapu ako si kapac!' Jer ako je bil ošišan, znalo se da je nafriško pušćen iz rešta. (...) Znal je 'zakuvat' i ništo većega, al to je bilo naretko. Nacio i danas živi u sjećanju starijih Senjanov, a da bi i mlađi svit saznao ništo o njemu evo nikuliko angdot (sic!) iz njegovog života."⁵²

*Kome je namijenjen Senjski ljetni karneval?*⁵³

"Senj je poznat i po ljetnom karnevalu koji se održava od 1967. godine, u posljednje vrijeme početkom kolovoza. Brojeći dosadašnje ljetne karnevale Grad će ove godine (2004., op. a.) organizirati 33. po redu Senjski ljetni karneval. Prošle godine na Senjskom ljetnom karnevalu sudjelovalo je preko četrdesetak maskaranih skupina s 1500 sudionika iz Senja, raznih hrvatskih gradova i inozemstva. Ljetni karneval postaje glavna turistička atrakcija i

⁴⁹ F. BAŠIĆ, 1972, 75.

⁵⁰ F. BAŠIĆ, 1972, 75.

⁵¹ S. SCHNEIDER, 2001, 7.

⁵² Uredništvo *Smišne senjske kronike*, 1972, 52.

⁵³ Nastankom i kronologijom Senjskoga ljetnog karnevala, kao i glavnim obilježjima ove manifestacije sustavno se bavila Sanja Schneider: usp. S. SCHNEIDER, 2001; ISTA, 2002, 75-103.

pridonosi stvaranju dobrih međukulturnih odnosa unutar raznih karnevalskih skupina, posebno od 1996. godine kada je Senj kao karnevalski grad ušao u *Udrugu europskih karnevalskih gradova – FECC*, a karneval postao i službeno međunarodni. Ljetni karneval traje nekoliko dana. To je vrijeme plesa, zabave i ludovanja na najljepšem senjskom trgu Cilnici, uz bogatu ugostiteljsku ponudu, dobru glazbu i pjesme pjevača i glazbenih sastava. Sastavni dio Senjskoga ljetnog karnevala je karnevalska kostimirana povorka koja je svake godine sve bogatija kostimiranim grupama i brojem sudionika. To je uvijek duhovita i vesela povorka bez dobnog ograničenja, koju pozdravljaju i dive joj se mnogobrojni okupljeni građani i turisti, od kojih se neki, poneseni glazbom i plesom, aktivno uključuju u karnevalske ludorije."⁵⁴ Već u ovom sažetom fragmentu teksta o Senjskom ljetnom karnevalu, kojim je popraćena tematska izložba "Karnevalski običaji u Senju", postavljena prigodom Međunarodnog dana muzeja u Gradskom muzeju Senj 2004. godine, autorica naznačuje kako su ovim zbivanjima obuhvaćene vrlo različite skupine.

Brojne dihotomije s kojima možemo opisati ovaj festival svjedoče o njegovoj mnogostrukosti i raznolikosti. Među organizatorima se opaža čitav niz uključenih aktera, od individualne do globalne razine: od pojedinaca preko lokalnih društava i ustanova do nacionalnih, pa i međunarodnih organizacija. Često se u prvi plan stavlja uloga gradskih društava i kulturnih ustanova (kao što su Dom kulture Senj, Gradski muzej Senj, Gradska glazba, udruga ugostitelja, itd.), zatim senjskoga poglavarstva te posebice Turističke zajednice grada Senja, pri kojoj je i začeta ideja da se "komadić tradicije iskoristi u turističke svrhe".⁵⁵ Predstavnici svih ovih senjskih udruga i organizacija čine Karnevalski odbor, zadužen za osmišljavanje i koordinaciju programa događanja te simboličko preuzimanje ključeva grada tijekom manifestacije. Od 1996. godine, od ulaska Senja u mrežu europskih karnevalskih gradova, možemo pratiti i upliv međunarodne krovne organizacije FECC-a (*Foundation of European Carnival Cities*) na strukturu senjske manifestacije. Pritom se može uočiti preuzimanje pojedinih postupaka, predstavljačkih oblika, tehnika prerusavanja i rekvizita koji predstavljaju zaštitni znak te europske karnevalske udruge pa se time prenose i u sve gradove koji postaju njezinim članovima, o čemu svjedoči sljedeći podatak: "Karnevalski dužnosnici su odjenuli već tradicionalne odore čiji sastavni dio čine plavobijele kape u obliku pijetlove krijeste s oznakom FECC-a. Prema riječima V. Petera, u Nizozemskoj je bio običaj da se na karnevalu žrtvuje pijetao. S obzirom da FECC ima svoje sjedište

⁵⁴ B. LJUBOVIĆ, 2004, s. p.

⁵⁵ S. SCHNEIDER, 2001, 9.

u Amsterdamu, ne čudi što je ta kapa postala simbolom Udruge. Svi dužnosnici gradova-članica Udruge odijevaju tu specifičnu 'uniformu' u svim karnevalskim svečanostima."⁵⁶ No, istodobno se ističe doprinos istaknutih pojedinaca, poduzetnika, kulturnih djelatnika i umjetnika, poput senjskog humorista Vladimira Zudeniga *Ćuka*, koji već godinama prigodom Senjskoga ljetnog karnevala objavljuje svoje *Stidne novine*, s time da mu kao medij na kojem predstavlja svoje pjesme i karikature služi pročelje vlastite kuće na Velikoj placi.⁵⁷

Brojni oblici komunikacije mogu se uočiti i ako se usmjerimo na izvođače, kako na organizirane maskirane skupine, tako i na individualne predstavljače. Međunarodni karakter suvremenog Senjskog ljetnog karnevala odražava se u nastupima brojnih gostujućih skupina iz inozemstva: tako su, primjerice, 2000. godine u povorci senjskim ulicama sudjelovali predstavnici Fana iz Italije, Kőszega iz Mađarske, Wieluna iz Poljske, Vratimova i Rimova iz Češke te Seneca iz Slovačke.⁵⁸ Uz to, za fiktivnim karnevaleskim identitetom tih dana posežu i brojni individualni turisti koji svoj godišnji odmor provode u Hrvatskom primorju: zamisao je Turističke zajednice grada Senja da se posjetiteljima s dugogodišnjim prerusavačkim "stažom" u Senju dodijele posebne nagrade. Usporedo s time, Senj se posljednjih godina iskristalizirao kao utjecajno karnevalsko središte u nacionalnim okvirima. Senjska ljetna scena tako okuplja brojne maskirane skupine iz različitih hrvatskih krajeva, od kojih su najzastupljenije one iz Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. No, na tom su festivalu svoj program izveli i mnogi karnevalski likovi koji predstavljaju zaštitni znak pojedinih hrvatskih regija ili gradova, kao što su kastavski *zvončari*, mučki *didi*, međimurski *naphanci*, slavonski *bušari*, a svojom se satirom sa senjske pozornice oglasila i samoborska *Sraka*. O Karnevalu kao prigodi za komunikaciju Senjana s drugim hrvatskim gradovima snažne pokladne tradicije govori komentar koji su svojim domaćinima uputili predstavnici maskirane skupine iz Jastrebarskog: "10 godina nije mala stvar, a upravo toliko mi iz Jaske dolazimo na karneval. Budući da je to ipak 10 godina s pravom se možemo nazvati dijelom Senjskog ljetnog karnevala. Tokom godina mnogo nas je dolazilo, ali okosnica nase ekipe još i danas je tu. Čak nam se pridružio prijatelj iz Berlina (SALE) koji već četvrtu godinu dolazi samo na karneval. Iznimna nam je čast što nas ljudi u Senju prihvaćaju ovako vesele i pomalo 'neozbiljne'. Evo nas i ove godine te se iskreno nadamo da ćemo doći i

⁵⁶ S. SCHNEIDER, 2002, 83.

⁵⁷ S. SCHNEIDER, 2001, 37.

⁵⁸ S. SCHNEIDER, 2002, 84.

dogodine. VELIKI POZDRAV SVIM SENJKINJAMA i SENJANIMA – 'MISSICE IZ JASKE'."⁵⁹

Unatoč sve eksponiranijem nacionalno i globalno prepoznatljivom licu Senjskoga ljetnog karnevala, unatoč činjenici da sami Senjani festival definiraju kao kulturni proizvod namijenjen u prvom redu senjskim posjetiteljima, posredstvom kojeg taj grad zaživljava kao specifična turistička destinacija, ovo događanje svejedno igra presudnu ulogu pri samopercepciji građana Senja, pri konstruiranju njihova razlikovnog lokalnog identiteta. Naime, u povorci i dalje brojčano, ali i elaboriranošću svojih predstavljачkih oblika te karnevalesknošću svojih masaka prevladavaju sami Senjani: svaka gradska četvrt te zaposlenici brojnih lokalnih poduzeća formiraju zasebne maskirane skupine, pripremajući za tu priliku i po dvadesetak alegorijskih vozila od njih ukupno četrdesetak koliko ih se u ovom desetljeću obično pojavljuje na Karnevalu. Ponekad je njihova tema inspirirana upravo gradskim kulturnim nasljedom: tako su 1971. godine ljetnu karnevalsku povorku predvodila grupica muškaraca preodjevenih u senjske uskoke.⁶⁰ Nadalje, parodijska je oštrica karnevalskih predstavljачkih oblika vrlo često usmjerena prema manjkavostima, propustima i ljudskim slabostima članova lokalne zajednice te prema problemima s kojima se Senjani susreću u svojoj svakodnevnici. Govor se karnevalskog *meštra*, unatoč činjenici da velik dio publike ne čine Senjani te unatoč kritikama kako se sadržaj *meštrova* obraćanja često poziva na one mjesne "sitnice koje život znače" pa time nije razumljiv širem krugu slušatelja,⁶¹ i dalje izriče na narječju domaćem: "Čuli smo da se gimnazija i pučka škola proširevadu, al' ne za njihove potrebe, nego će se uz njih nažuntat i stanbena kuća za penzionere. Pametno rješenje. A dica neka i dalje gredu vježbat pol ure dalje od kuće i ondat se nako potni vraćadu nazad. (...) Nemojte se čudit ča je 'Automobilia' zaprta. Puno su delali priko zime, pa su uzeli kolektivni dopust. A dok se oni iznovetka skupidu, dotle će van, tako da znate, popravljat avte Masa, Drasa ili Markina."⁶²

Senjani, dakle, svojim izvedbama na Senjskom ljetnom karnevalu odašilju poruku o jedinstvenosti senjskog humora i o značaju karnevalesknoga smijeha za održanje gradskoga duha: "*Senjani su tog 1967. leta pokazali Evropi i našoj okolici... da još ni nestal senjski duh, da živi humor, smih, veselje i lipa tradicija maškaranja i bali*".⁶³ No, ponekad se začuju i drukčija tumačenja toga

⁵⁹ www.tz-senj.hr/asp/Karneval_2006/Karneval_lista.asp, zadnje pregledano: 8. prosinca 2006.

⁶⁰ *Meštar karnevala Đeno*, 1972, 58.

⁶¹ Usp. S. SCHNEIDER, 2001, 36.

⁶² *Meštar karnevala Đeno*, 1972, 57.

⁶³ Riječi Dragana Vlahovića *Gage*, *meštra* Senjskoga ljetnog karnevala; prema S. SCHNEIDER, 2002, 78.

kome je sve Senjski ljetni karneval namijenjen: *Senj je u principu pravi bunjevački grad... Oni (Senjani, op. a.) su uvijek govorili "doklačenci", ali Senj je pravi bunjevački grad. Međutim, to su Senjani uvijek stavljali sa strane. (...) Prije nešto godina su se Bunjevci baš uključili u taj Senjski... karneval, ali se oni apsolutno nigdje nisu spominjali. Postoji jedan list, "Metla i škavacera"... i tu su obično bile dogodovštine, ali iz Senja i Bunjevci, to ovi s Krivoga Puta, nikad se nisu spominjali. A bilo bi normalno da se i o Bunjevcima govori, i oni u tom Karnevalu sudjeluju.*⁶⁴

Krivopućanin na Senjskom ljetnom karnevalu

Cilj je ovoga poglavlja pokušati progovoriti o Bunjevcima na Senjskom ljetnom karnevalu, o njihovoj ulozi u urbanom karnevalskom događanju i o značenjima koja ova manifestacija danas poprima za Krivopućane. Naime, više je stanovnika Senja podrijetlom s Krivoga Puta istaknulo da toga dana svakako nastoje ne napuštati grad te da se sve veći broj primorskih Bunjevaca uključuje u senjsku maskiranu povorku.⁶⁵ Nerijetko se i stanovništvo još uvijek naseljeno na Krivom Putu tijekom karnevalskih događanja spušta u grad te se, prerušeni, priključuju povorci *mačkara* ili je barem prate iz publike. U tom se trenutku odnos bunjevačkih i senjskih pokladnih ophoda prestaje izražavati s nizom suprotnosti, kojima se urbana sredina nastoji simbolički razgraničiti od svoje ruralne okolice; senjski *karneval* u ovom slučaju omogućuje i širu, regionalnu identifikaciju.

Uloga Krivopućana u Senjskom ljetnom karnevalu, iskustva i doživljaji svakoga od sudionika, individualnih posjetitelja, budući da stanovnici Krivoga Puta ne odlaze u Senj kao koherentna maskirana skupina, nesvedivi su na zajednički nazivnik. Stoga ću ovu temu pokušati rasvijetliti osvrtom na uključivanje Grge Prpića *Miškeca* iz Gorice u senjsku ljetnu povorku. – Ovaj je šezdesetogodišnjak u više navrata predvodio *mačkaranu* skupinu sastavljenu od samih Senjana pri njihovu prolazu gradskim ulicama. Čest motiv senjskih naracija o nedavnim gradskim pokladnim zbivanjima predstavlja pojavljivanje Grge Prpića *Miškeca* na karnevalskoj sceni: *Taj Miškec odozgo, on je uvijek glumio, on stalno, svaki bal ljetni. A on je ima dobroga konja i njega isto obuci uvijek... glumio je nekog vojskovođu, dojava je na konju.*⁶⁶ Temeljne kriterije pri odabiru predvodnika gradske maskirane skupine u ovom slučaju ne predstavljaju višegeneracijska pripadnost senjskoj zajednici, pozivanje na uskočko nasljeđe, ukorijenjenost u urbanoj kulturi i sl. Razlozi takova odabira, kako se očituje na

⁶⁴ Jadranka Tomljanović, Zagreb.

⁶⁵ Eleonora Prpić *Lejina*, Veljun; Mirko Prpić *Cungo*, Senj.

⁶⁶ Mirko Prpić *Cungo*, Senj.

primjeru Grge Prpića, mogu biti posve jednostavni: bira se veseljak te vlasnik konja koji je dovoljno miran da bez otkazivanja posluha može podnijeti karnevalsku vrevu.

*U Senju je povorka ta, to je bilo nešto posebno. Onda su jednoga uzeli, kao budi car...nedaleko tu živi, bio je tu kod mene u subotu, Miškec iz Gorice. On ima obično konja i onda se on pozove na tu povorku s tim konjom. (...) Njega zovu zato, on je isto malo otvoren onako čovjek... I on je stalno vođa bio te povorke. Na konju je jašija, obučen u kao neku oficirsku robu, vojničku je kapu ima uvijek i on je sadržava tu kao neki komandant, komandir. I on je s tim konjem naprvo išao, konj ide mirno naprijed, oni su otraga, tambure, oni bubnjevi...to cijeli grad zvonj. Moga si čuti uveče kad je bilo tiho, ovde smo mi čuli da bi se sviralo. (...) A poznat je on dole.*⁶⁷

Među gradskim mačkaranim skupinama u okviru Senjskoga ljetnog karnevala nerijetko se svojim maskiranjem i tematskim predstavljачkim oblicima ističe skupina koju je okupio Senjanin Mate Lopac. Skupina obuhvaća dvadesetak mačkara, a ima razgranatu mrežu nemaskiranih sudionika koji pomažu u pripremama, izradi kostima, opremanju alegorijskih kola, pripravljanju zakuske i sl. Redom je riječ o ljudima rođenim u Senju, uz jednog posebno pozivanog člana – Grgu Prpića Miškeca iz Gorice. Njegovim se sudjelovanjem osigurava smjehovnost nastupa, budući da je Miškec u cijelom Senju na glasu po svojoj sklonosti druženju i zbijanju šala. Stoga nerijetko preuzima ulogu nositelja karnevalskosti te skupine. Tako je po raspadu Jugoslavije, kada se njegova skupina parodijski obušila na predstavnike Jugoslavenske narodne armije, pri karnevalskim zbivanjima on usvojio fiktivni identitet generala Rašete: *Jednom sam u Rašetu, njega sam imitira, on je bija partizanski general, tako ima neku posebnu kapu njegovu, gonija sam narod, ja sam jaši i sve tjera prid sobom. Taj je nastup strašno puno pažnje privuka, kad sam doša prid binu, onda nas je stalno snimalo, svi su tili znat kako smo došli na tu ideju, kako se osjećam ko Rašeta.*

Pri drugom je svom zapaženom pojavljivanju na senjskoj karnevalskoj sceni 2002. godine Miškec bio opremljen kao alkar: vješta je senjska šilica izradila rekonstrukcije kostima za "alkare" i njihove "pomoćnike", koji su bakljama pratili Miškeca – "vojvodu" (sl. 2). Alkarski je vojvoda na konju, dovezenom u Senj kamionom i posebno urešenom, privukao veliku pozornost turista (*svi nas vuci, hoće se slikat s nama, govorili su da je to najbolja razglednica sa Senjskog karnevala*), gradskih organizatora, predstavnika drugih gradova-članova FECC-a i medija.

⁶⁷ Ivan Krmpotić Šoparin, Šojatski Dolac, zaselak Škopci.

Sl. 2. Grga Prpić *Miškec* prerušen u sinjskoga alkara pri nastupu na Senjskom ljetnom kalendaru 2002. godine; iz foto-albuma Grge Prpića *Miškeca* iz Gorice

A kako to da su na Senjski karneval zvali Bunjevca odavde? Pa to je sve bunjevačko, više je Krivopučana u Senju nego pravih Senjana. Stolačana i tako. A niko konja nema nego ja. Svi drugi danas voze traktore. I znaju da je did veseljak, za društvo, za pismu, onda je to odma ljepše. Svi za to znadu. Onda šta je bitno jesi Senjanin, jesi Bunjevac, šta si. Važno je da maska uspije, da nam šala uspije i da se dobro proveselimo.

Zaključna razmatranja

Istraživači i ljubitelji običaja, u prvom redu tragajući za njihovim tradicijskim obrascima, pri obilasku depopuliranih ruralnih hrvatskih područja (što su atributi kojima se svakako može okarakterizirati i Krivi Put), nerijetko konstatiraju da se običajni postupci u suvremenom kontekstu prakticiraju samo sporadično, da je došlo do "infantilizacije kulture", pri čemu se ostatci nekadašnjih "ozbiljnih" obreda zadržavaju u "neozbiljnim" dječjim igrama; ukratko, da se običajna praksa dotičnog lokaliteta jednostavno "ugasila" te da

jedino vrijedno bavljenja predstavljaju sjećanja preostalih stanovnika na nekadašnje, danas nepostojeće običaje.

No, razlog iz kojeg su senjska karnevalska zbivanja privukla moju pozornost nije njihova vizualna atraktivnost, glasnoća i medijska sveprisutnost, niti potreba da se nakon prebiranja po sjećanjima Krivopučana pozabavim nečim još živim, pulsirajućim i neponovljivim. Naime, senjski karnevali bili su stalno mjesto u naracijama stanovnika toga kraja, i to ne samo kao referentna točka o tome kako bi "pravo" pokladno ludovanje trebalo izgledati (premda sam često nailazila i na tumačenja koja su nekadašnje krivoputske poklade kontrastirala sa senjskim karnevalima, čemu je pripisivan i vrijednosni sud koji ruralnoj običajnoj praksi pripisuje "inferiornu drugotnost"). Moji su mi sugovornici iz senjskog zaleđa o gradskim karnevalima pripovijedali kroz prizmu vlastita uključivanja u ta događanja, o svojem individualiziranom karnevalu koji je, eto, ostvaren u Senju.

Razmišljajući o Senju kao o mjestu karnevalske komunikacije i interakcije koje bitno nadilaze lokalnu razinu, privlačeći tako žitelje iz šire okolice željne parodijskoga odmaka od svakodnevice, među njima i primorske Bunjevce s Krivog Puta, prisjetila sam se teme dokumentarnoga filma *Maškori 'z Turčišća*.⁶⁸ Prolazeći u pokladno doba Turčišćem, glasovitom upravo po svojim grotesknim maskama *laframa* i *lampama*, šutljivim povorkama zastrašujućih *naphanaca* te hvatanju i smaknuću pokladnoga *lopova*, televizijska ekipa s čuđenjem je ustanovila da se na pokladni utorak u tom međimurskom selu ne događa gotovo ništa! Istodobno, predstavljanja turčiških *maškora* ostvarivala su se na nekim drugim scenama: u Čakovcu, na Samoborskom fašniku te sličnim popularnim i medijski eksponiranim karnevalskim festivalima. Turčiška je skupina svoj karneval te godine, kao i niz pokladnih utoraka prije toga, otkako su proglašeni svojevrsnim međimurskim simbolom i kulturno-turističkim proizvodom, održala drugdje, izvan vlastitoga sela. No, ta činjenica njihov nastup nije učinila manje turčiškim, predstavljачkim oblikom s kojim se identificira čitava zajednica.

Pokladni običaji stanovnika Krivoga Puta ni u jednom trenutku svojega dosadašnjeg postojanja nisu pokazivali turčišku prepoznatljivost niti su uključivali kontinuitet etnografskog praćenja. Ni u jednoj terenskoj bilješci ne opisuju se distinktivne, ručno rađene primorsko-bunjevačke maske, specifični postupci i pučka tumačenja kakva se rijetko potvrđuju u drugim krajevima. I još k tome, danas se na Krivom Putu u pokladno vrijeme ne događa gotovo ništa!

⁶⁸ Podatci su izneseni prema dokumentarnoj emisiji *Maškori 'z Turčišća*, 2004, redatelj: Ivo Kuzmanić.

Svejedno, smatram da je pokladna praksa, ona koja se odvijala u tim selima do sedamdesetih godina 20. stoljeća, ali i ona današnja, vrijedna etnološkog zanimanja. Možda upravo stoga što se u svojoj suvremenoj pojavnosti najintenzivnije ostvaruje negdje drugdje, u Senju. Sudjelovanje stanovnika s Krivoga Puta u senjskim karnevalima možemo pratiti (barem) iz dvije perspektive. Jedno polazište predstavlja kulturna praksa iseljenoga bunjevačkog stanovništva trajno nastanjenog u tom gradu. Za njih senjski karneval postaje obilježjem njihove nove lokalne identifikacije i interakcije sa sredinom čiji segment danas čine. Drugo su Krivopučani koji se redovito na karnevalske dane iz svojih rodnih sela spuštaju u grad. Time oni senjske karnevale, zimske i ljetne, transformiraju u zgode koje zauzimaju istaknuto mjesto u primorsko-bunjevačkom godišnjem kalendaru, u događanja u kojima bi bilo *griješ ne sudjelovati*,⁶⁹ u običaje koje krivoputska zajednica počinje poimati kao podjednako svoje.

Popis kazivača

Ante KRMPOTIĆ *Škobac*, rođ. 1944. godine u Veljunu, gdje i danas živi.
Ivan KRMPOTIĆ *Bokulić*, rođ. 1948. godine u Veljunu, gdje i danas živi.
Ivan KRMPOTIĆ *Šoparin*, rođ. 1925. godine u Veljunu, živi u Šojatskom Dolcu, u zaselku Škopci.
Luka KRMPOTIĆ *Brnde*, rođ. 1919. godine u Veljunu, gdje i danas živi.
Milan KRMPOTIĆ *Zekonja*, rođ. 1930. godine u Veljunu, gdje i danas živi.
Mile POPIĆ, rođ. 1937. godine u Mrzlom Dolu, u zaselku Popići, gdje i danas živi.
Eleonora PRPIĆ *Lejina*, rođ. 1942. godine u Krivom Putu, živi u Senju.
Grgo PRPIĆ *Miškec*, rođ. 1939. godine u Gorici, gdje i danas živi.
Mirko PRPIĆ *Cungo*, rođ. 1939. godine u Krivom Putu, živi u Senju.
Jadranka TOMLJANOVIĆ, rođ. 1965. godine u Senju, živi u Zagrebu.
Jure TOMLJANOVIĆ *Ban*, rođ. 1943. godine u Šolićima, živi u Rijeci.
Mara TOMLJANOVIĆ, rođ. 1945. godine u Veljunu, živi u Krivom Putu.

Literatura

Frane BAŠIĆ, Mesopusne uspomene starog Senjanina ili "Mesopust biži, ki ča dobije nek' drži", *Šmišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 75.
Nikola BONIFAČIĆ ROŽIN, *Folklorna građa iz Senja i sjeverne Dalmacije*, rukopis Instituta za etnologiju i folkloristiku br. 274, 1954.

⁶⁹ Grgo Prpić *Miškec*, Gorica.

- Branimir BRATANIĆ, Etnološki atlas Jugoslavije, *Etnološki pregled*, 1, Zagreb, 1959, 9-18.
- Marin DRŽIĆ, *Djela*, ur. Frano Čale, Zagreb, 1987.
- Fd 241, lokalitet: Krivi Put, *Upitnica Etnološkog atlasa* 4, tema 137: Ophodi s maskama, pokladni običaji, ljuljanje, Zagreb, 1960.
- Ante GLAVIČIĆ, Predgovor, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 3-4.
- Ante GLAVIČIĆ, Mesopusni običaji u Senju i okolici, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 72-74.
- Ante GLAVIČIĆ, Spomen-ploče i obilježja u Senju i okolici, *Senjski zbornik*, 23, Senj, 1996, 341-376.
- Ivan LOZICA, *Hrvatski karnevali*, Zagreb, 1997.
- Blaženka LJUBOVIĆ, *Karnevalski običaji u Senju*, katalog izložbe, Senj, 2004.
- MAŠKORI 'Z TURČIŠĆA, redatelj: Ivo Kuzmanić, proizvodnja: HRT, Redakcija za narodni život i običaje, 2004.
- Meštar karnevala ĐENO, Kronika V. letnog karnevala, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 56-60.
- Uredništvo NARODNIH NOVINA 1893, Pokladna bilanca – senjski Korso, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 76.
- Rikard PAVELIĆ, *Bunjevci*, Zagreb, 1973.
- Sanja SCHNEIDER, *Senjski ljetni karneval*, diplomski rad, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
- Sanja SCHNEIDER, Senjski Ljetni karneval, *Etnološka tribina*, 25, 2002, 75-103.
- SENJANIN IZ SVITA, Zelje kuma Mile i prašćevina kume Marije, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 55.
- Uredništvo SENJSKE METLE, Razgovor parone Karle i Luce!, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 25-28.
- SENJSKA LOŽA IZ ZAGREBA, Senjani iz svita – onima u Senj, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 14. Uredništvo SMIŠNE SENJSKE KRONIKE, Nacio, *Smišna senjska kronika: Godišnjak za senjske-bunjevačke mesopusne običaje, šalu i zabavu*, 1, Senj, 1972, 52.
- Nevena ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Prilozi poznavanju primorsko-bunjevačkog identiteta, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003, 425-444.
- Ivan Weikhard VALVASOR, O Senju i Senjanima, (s njemačkog preveo Zvonimir Sušić), *Dometi*, 8, Rijeka, 1970, 78-93.

Johann Weichard VALVASOR, *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, XII. Buch, München, 1689.

Aleksandra VLATKOVIĆ, Godišnji običaji primorskih Bunjevaca, *Senjski zbornik*, 32, Senj, 2005, 317-348.

Ratko ZVRKO, Maškarama se sve oprašta: Luda snježna noć, *Globus*, 191, Zagreb, 1963, 20-25.

Sl. 3. Detalj s mesopusne povorke, 2002. g.

KRIVOPUTSKER FASTNÄCHTE UND SENJER KARNEVALE:
Einschließung der Bewohner von Krivi Put in die Festzüge mit Masken

Zusammenfassung

Die Autorin analysiert am Beispiel der Krivoputscher *mačkaranij* (vom Maskerade) Festzüge, sowie der Senjer Winter- und Sommerkarnevale, wie man die symbolische Abgrenzung zwischen den Einwohnern des urbanen Stadtzentrums und ihrer "anderen Ruralzentren" in die Fastnachtspraxis der Senjer Gegend einschreibt. Gleichzeitig zeigt sie, dass gerade im Rahmen des städtischen Karnevalsgeschehens neue Räume für das Verwirklichen der Bräuche des

Küstengebietes und Bunjevci entstehen. Gleichzeitig mit der, von Bunjevci selteneren Erhaltung des Festzuges mit Masken in der Berggegend, werden die Senjer Karnevale zum Zentrum um das sich die Bevölkerung Krivi Put in immer größerem Maße ebenfalls sammelt. Die Teilnahme des Einwohners von Krivi Put an Senjer Karnevalen können wir aus mehreren Perspektiven verfolgen. Eine der Begehung ist die Kulturpraxis der ausgewanderten Bunjevci-Bevölkerung, die in Senj dauernd ansässig ist. Der Senjer Karneval wird für sie zum Kennzeichen ihrer neuen örtlichen Identifikation und Interaktion mit der Gegend, dessen Segment sie heute ausmachen. Hinzu kommt, dass sie die distinktiven Bestandteile ehemaliger Festzüge von Krivi Put unter Masken übertragen und sie in Stadtfestzüge einfügen, in dem sie auf diese Weise die noch lebende Beziehung mit der krivoputscher Gemeinschaft aussagen, ohne Rücksicht auf die physische Abwesenheit ihrer Teilnehmer. Den zweiten Forschungsfokus legt die Autorin auf die Bewohner von Krivi Put, die sich regelmäßig an den Karnevalstagen aus ihren Geburtsdörfern in die Stadt absetzen. Somit transformieren sie die Senjer Winter- und Sommerkarnevale in Begebenheiten, die einen hervorgehobenen Platz im küstenländischen und auch von Bunjevci Jahreskalender einnehmen, in die Bräuche, die die krivoputscher Gemeinschaft anfängt als die gleichermaßen ihre zu begreifen. Das Einbeziehen der Bevölkerung von Krivi Put in zeitgemäße Senjer Festzüge mit Masken wird durch das Zufallsstudium erleuchtet, am Beispiel der vorgestellten Form von Grgo Prpić *Miškec* aus Gorica.

Schlusswörter: Karneval, Fastzüge, Senj, Krivi Put

THE MARDI GRAS OF KRIVI PUT AND SENJ CARNIVAL

Inclusion of people from Krivi Put into masked pageants

Summary

Based on the example of *mačkaranih* (masked) pageants and Senj winter and summer carnival, the author analysed the symbolical differentiation between the inhabitants of the urban centre and their 'rural others' and described the carnival practice of the region of Senj. At the same time, she indicated that within the city carnival events a space for the performance of Coastal-Bunjevci traditional practice was created. Namely, simultaneously with less common masked pageants in the mountain surroundings, Senj's carnival became the centre at which people from Krivi Put also gathered. The participation of people from Krivi Put in Senj carnivals, can be followed from many points of view. One of them is the cultural practice of the Bunjevci emigrants who live permanently in Senj. For them Senj's carnivals became a characteristic of their new local identification and interaction with the surroundings which they make a part of today. Alongside this, they bring distinctive elements of former Krivi Put masked pageants and they fit into the city parades, expressing their connection with the community of Krivi Put despite their physical absence. The author's second research focused on those people of Krivi Put who come from their villages to the city on a regular basis. In this way they transform Senj's winter and summer carnivals into events which have an outstanding place in the annual calendar of events of the Coastal Bunjevci. The inclusion of people from Krivi Put into today's Senj carnival parades was explained through the case study of example form of Grgo Prpić *Miškec* from Gorica.

Key words: carnival, Hardi gran, Senj, Krivi Put